

ZWALUWSTAARTEN

Leesexemplaar

ELLEN VAN PELT

Zwaluwstaarten

P E L C K M A N S

*Voor mijn grootvader Emiel Van Pelt
(1914 - 2009)*

Leesexemplaar

‘Hoe weinig wij kunnen vasthouden, wat er allemaal voortdurend in de vergetelheid raakt, met elk uitgedoofd leven, hoe de wereld zich als het ware vanzelf leegmaakt doordat de verhalen die kleven aan de talloze plaatsen en voorwerpen die zelf geen vermogen tot herinnering hebben, nooit door iemand worden gehoord of opgetekend.’

— W.G. SEBALD, *Austerlitz*

‘Wij krijgen onze naam van een stoet doden die de voorbije eeuwen hebben gevuld met het verwekken van de ene stamhouder na de andere, – en die tenslotte allemaal, na hun naam te hebben ingeleverd, in de zwarte spiegel zijn verdwenen.’

— JEROEN BROUWERS, *De Zondvloed*

Proloog

Ik zie mezelf weer zitten, op een middag ondertussen meer dan tien jaar geleden, bij mijn grootvader Emiel in het flatje waar hij zijn laatste jaren doorbracht. Alzheimer deed op kousenvoeten zijn intrede.

‘Er knabbelen muizen aan mijn geheugen,’ zei hij, terwijl hij een sigaar boven zijn gasaansteker hield.

Mijn grootvader, een rijzige en knappe man, een man van principes en geen tegenstand. Ik had altijd naar hem opgekeken. Sinds de dood van mijn grootmoeder enkele jaren daarvoor was mijn band met hem veranderd. We hadden gesprekken over zijn leven en het mijne, over zijn tijd en de mijne. Af en toe liet hij vallen dat hij toch maar moeilijk begreep waarom ik me met psychologie wilde bezighouden terwijl het bedrijf van mijn vader op mijn leiding wachtte. Meer en meer sprak hij over Burcht en over Meubelfabriek Van Pelt, waar hij samen met zijn vijf broers een groot deel van zijn leven werkte.

Op die bewuste middag vertelde hij me over zijn vader Leopold en diens collaboratieverleden. Vreemd genoeg weet ik niet meer hoe we op dat onderwerp kwamen. In mijn herinnering begint hij er zonder aan- of inleiding over te vertellen. Het was een summier verhaal. Zijn andere verhalen

waren altijd doorspekt met anekdotes en levendige beschrijvingen, maar nu sprak hij kort en afgemeten. Ik luisterde, maar was te geschokt om iets te zeggen of te vragen.

Het duizelde me toen ik zijn flatje verliet. Waarom hoorde ik dit verhaal nooit eerder? Waarom had niemand in de familie er met een woord over gerept? Of was mijn grootvader misschien te verward en vergiste hij zich? Zou het een schijnherinnering zijn die zijn falende geheugen hem opdiste als waargebeurd?

Toen ik mijn vader er enkele dagen later over sprak, bleek hij niet op de hoogte van Leopolds collaboratieverleden. En dat terwijl hij als kind was opgegroeid op het terrein van de meubelfabriek.

Ik heb mijn grootvader nooit meer naar dit verhaal gevraagd. Ik heb geen notities genomen van wat hij me die dag vertelde. Ik veegde wat ik gehoord had onder de mat. Daar lag dat oorlogsverleden prima op zijn plaats. Net als mijn andere familieleden bewaarde ik het geheim. Maar waar geheimen zijn, is schaamte. En hoewel ik geen aandeel heb in wat mijn familie tijdens de oorlog deed, voelde ik die schaamte maar al te goed. Ik kwam uit een familie die voor de Wehrmacht gewerkt had.

Meubelfabriek Van Pelt, 100 jaar geschiedenis. Onder die titel gaf de heemkundige kring van Burcht in 2020 een boek uit. Ik was verrast door de verhalen die aan de meubelfabriek kleefden en stelde vast dat ik bitter weinig op de hoogte was van de zakensuccessen van mijn familie. Terwijl ik op dat

moment worstelde met een nieuwe roman die alle kanten leek op te gaan, nestelde de meubelfabriek zich in mijn hoofd. In plaats van aan mijn manuscript verder te werken zocht ik online meer informatie over de meubelfabriek, ontleende ik in de bibliotheek boeken over meubelmaken en vroeg ik mijn vader uit over zijn herinneringen.

Het boek van de heemkundige kring leek wel een schatkist die ik voor mijn voeten geworpen kreeg. In die kist lag één episode te fonkelen. Een episode die in een korte alinea beschreven werd, maar die me net vanwege die beknoptheid zo boeide. Als een ekster wilde ik dat juweel hebben: de meubelfabriek tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Ik speelde met het idee om hier een boek over te schrijven, maar verwierp het telkens. Er bestaan immers al bergen historische boeken, romans en memoires over deze oorlog. Moest ik daar nu nog een boek aan toevoegen? En wilde ik eigenlijk wel weten wat mijn familie tijdens de oorlog precies gedaan had?

Toch moest ik dit boek schrijven. Deze geschiedenis, deze meubelen zijn ook de mijne. Deze geschiedenis klopte aan mijn deur en ik kon niet anders dan opendoen.

De familieleden die ik schoorvoetend over mijn plan vertelde, waren er niet mee opgezet. Nog altijd werken heel wat Van Pelten in de meubelsector. Ze zijn bang dat hun goede naam besmeurd zal worden. Of ik het boek niet onder pseudoniem kon schrijven? Of ik van de meubelfabriek geen andere fabriek kon maken? Een conservenfabriek misschien?

En hoewel ik een roman wil schrijven – gebaseerd op feiten weliswaar –, kan ik de meubelen niet in textiel, conserven of rubber veranderen. Deze meubelgeschiedenis is ook de mijne.

Lente 1946

Leesexemplaar

Elzenhout

Ik schrik wakker.

Een bel klinkt luid en schel.

Het gevang komt tot leven.

Sleutels rammelen, celdeuren slaan open en dicht, metalen karren kletteren door de gangen.

Het daglicht is, vroeg in de ochtend, grauw.

Ik kan nog altijd amper geloven dat ik opgesloten zit in het gevang van de Begijnenstraat.

Een paar dagen geleden sliep ik in mijn eigen bed naast Octavie, liep ik door mijn fabriek en controleerde ik de keukenkast die een van de meubelmakers had afgewerkt.

Ik wist dat er gevolgen zouden zijn voor wat we tijdens de oorlog gedaan hebben, maar dat ik hier zou belanden, had ik nooit gepeinsd.

Hopelijk duurt deze komedie niet te lang en ben ik snel weer vrij.

Ze kunnen mij toch niet veel verwijten?

En plus, ik ben een oude man van tweeënzestig jaar.

Welk kwaad kan ik nog doen?

Mijn drie celgenoten wassen zich een voor een in een kom water.

Ik blijf op mijn strozak zitten. Alles aan mijn lijf doet pijn.

Uren heb ik wakker gelegen, turend in het donker van de cel. Het gesnurk en het gesmak van mijn celgenoten vlakbij. Het lukte me niet om er niet naar te luisteren.

Ik moet hier zo rap mogelijk weg.

‘Krachtens het reglement moet ge direct na het reveil opstaan,’ zegt Ernest. ‘Wassen, uw ochtendtoilet maken en uw strozak opplooien.’

Krachtens het reglement. Ik heb bij aankomst nochtans geen reglement voor akkoord getekend.

‘Enfin, ge doet wat ge wilt. Gij moogt waarschijnlijk meer dan een ander.’

Langzaam sta ik op en strek mijn stijve benen.

De celdeur zwaait open en een jonge kerel steekt zijn neus binnen.

‘De pot,’ roept hij.

Ernest geeft hem twee emmers. ‘Voilà, onze kroonjuwelen.’

Een kwartier later gaat de deur opnieuw open en staat er een andere kerel met een metalen kar.

Mijn celgenoten laten hun kom vullen met koffie.

‘Waar is uw eetgerei?’ vraagt de fatik.

‘Ik heb er geen.’

De fatik zucht.

Hij stopt een homp droog brood in mijn handen.
Zwijgend eten we, elk op onze opgeplooid stozak.
Het brood is hard en smaakt duf, toch eet ik het helemaal
op.

Ernest biedt me een slok van zijn koffie aan.
Bitter spul.

‘Waar ligt die meubelfabriek van u?’ vraagt Ernest.

‘In Burcht, over het water. Aan de andere kant van de
Schelde.’

‘Ge klinkt niet als iemand van ’t Waasland.’

‘Ik woon nochtans al langer in Burcht dan ik ooit in Ant-
werpen heb gewoond.’

‘Waarom hebben ze jullie hier gestoken?’

Ik wil vooral weten waarom die jonge kerel, Gerard, opge-
sloten zit. Wat zou zo’n gast uitgespookt hebben?

‘De echte mannen, die van het gemeen recht, hebben als
regel dat ge niemand vraagt waarom hij hier zit,’ zegt Ernest.
‘Maar goed, wij zijn anders.’

En ik ben nog anders dan zij, maar dat zeg ik niet luidop.

‘Ik werkte voor de verkeerde gazet, voor *Volk en Staat*. Als
journalist. En Maurice ook.’

Ik kijk naar Gerard.

‘En ik ben de enige die zijn handen heeft vuilgemaakt.
Ik ben naar het Oostfront gegaan. En nu zit ik opgesloten
met een profiteur zoals gij.’ Hij snuift. ‘Zijt ge soms niet
beschaamd over wat ge gedaan hebt?’

Beschaamd? Waarom zou ik beschaamd moeten zijn? Ik

ben beschaamd om hier te zitten. Moet ik beschaamd zijn omdat ik meubelen heb gemaakt? Ik peins het niet. De Duitsers waren mijn klanten, ja. Maar ik had geen andere keuze op dat moment.

Gerard kijkt me recht in de ogen.

‘Ik heb gedaan wat ik moest doen,’ antwoord ik. ‘Voor mijn werkvolk en voor mijn fabriek.’

‘De Vlaamse zaak, zegt u dat iets? Hebt ge ooit iets voor ons gedaan, voor onze strijd?’

‘Kijk, jongen, als ge ouder zijt, gaat ge mij misschien verstaan.’

‘Gij zijt gewoon een vuile profiteur. Uw portemonnee, dat is al wat telt voor u.’

Het ging wel om wat meer dan om mijn portemonnee, maar wat verstaat zo’n snotjong daar nu van?

Wie denkt hij trouwens dat hij is om mij de les te spelen?

Zodra ik opsta van mijn strozak, springt hij ook op.

‘Pas op, zwarte Pol wordt kwaad.’

‘Ge zijt nog groen achter uw oren en hebt mij niks te vertellen wat ik nog niet weet.’

Gerard balt zijn vuisten, zijn oogballen lijken uit hun kassen te springen. ‘Smeerlap,’ sist hij.

Ik herken de blik in zijn ogen. Het is niet de eerste keer dat ik die zie. Minachting, maar ook frustratie. Opgekropte frustratie.

‘Binnen een paar weken zijt ge hier weg. Eerst naar een schone cel voor meneer alleen en dan naar huis, naar moeder

de vrouw en uw fabriek. En ondertussen zitten wij hier te rotten.’

‘Ho, mannen. Zo gaan we niet ver geraken.’

Met opgeheven armen komt Ernest tussen Gerard en mij staan. ‘Pol is er gene van ons. Maar ze hebben ons in ’t zelfde schip gestoken en we moeten samen varen.’

Hij trekt Gerard naar de uiterste hoek van de cel, onder het raam en praat op hem in, sussend, zalvend.

Hij had pastoor moeten worden.

Het is middag ondertussen.

Opnieuw rammelen metalen karren door de gang.

De celdeur zwaait open: een cipier met een rood aange-
lopen gezicht verschijnt in het deurgat. Hij heeft een smoel
om hout op te kappen.

‘Awel, ik hoor dat onze nieuwe al direct van zijn oren
maakt?’ Hij blaft de woorden.

Heeft die driftkop het over mij?

‘Meneer de kapitalist heeft blijkbaar klachten dat zijn
porseleinen servies nog niet geleverd is.’

Het is jaren geleden dat iemand nog zo’n toon tegen mij
heeft aangeslagen.

‘Ge zijt zo weinig van zeg, Van Pelt. Uw tong ingeslikt?’

Vier paar ogen op mij. Drie van mijn celgenoten en die
van de driftkop.

Ze wachten allemaal op mijn antwoord.

Wat verwachten ze dat ik ga doen?

Dan zie ik de gamel in zijn handen.

Hij vangt mijn blik.

‘Hier is uw gerief.’

De gamel vliegt rakelings langs mij en klettert op de grond.

‘Kapitalisten gelijk gij, daar kots ik van.’ Hij draait zich om en slaat de deur toe.

Ik zet me neer op mijn strozak in de hoek, mijn blik op de muur voor mij.

Wat bezielt die kerel om zo tegen mij tekeer te gaan? Kapitalist? Waarom ben ik een kapitalist? Omdat ik mijn hele leven gelijk een beest gewerkt heb? Omdat ik tot het uiterste ben gegaan voor mijn fabriek en mijn werkvolk? Als dat hier gedurig zo gaat zijn, dan moet ik oppassen dat ik niet uit mijn krammen schiet. Ik moet rustig blijven, mijn kop erbij houden.

De metalen kar stopt voor onze cel.

Mijn celgenoten gaan op een rij staan. Ernest vooraan, dan Maurice en Gerard. Ik sta op en sluit achteraan aan.

De fatik schept het eten uit de potten. Patatten, wittekool en iets wat ik niet kan thuisbrengen.

‘Hond,’ zegt Gerard. ‘Dat is hondenvlees.’

Ik slik mijn walging weg en neem een hap. De vleesbrij smaakt beter dan hij eruitziet.

Zo traag mogelijk eten we. Kauwen en blijven kauwen.

‘En hoe smaakt het?’ vraagt Ernest.

‘Gaat wel.’

‘Geperste auditeur, zo noemen we die luxe. En als we het

nu geserveerd krijgen, dan staat het vanavond en de komende dagen ook op het menu.’

Na het eten spoelen we onze gamel.

Mijn celgenoten beginnen aan een koffiekrans. Ik vind het curieus dat ze elkaar nog zoveel te vertellen hebben, terwijl ze hier al maanden samen zitten.

Het verbaast mij ook dat ze vinden dat ze hier ten onrechte zitten en dat ze niks verkeerd hebben gedaan. Mij dunkt nochtans dat ze hun poten verbrand hebben door voor de Duitsers propaganda te schrijven of te gaan vechten. Elke mens weet dat heulen met de bezetter later niet in dank wordt afgenomen.

Ik wist dat ook, maar mijn geval is helemaal anders dan dat van hen. Ik heb geen propaganda verspreid en ik heb geen uniform gedragen. Ik heb gewoon meubelen gemaakt, zoals ik al mijn hele leven doe.

Weer gaat de celdeur open. Deze keer verschijnt een gezette man in een soutane in de cel.

‘Meneer de aalmoezenier, waaraan hebben we die eer te danken?’ vraagt Ernest.

‘Ik kom voor Leopold Van Pelt.’ Hij richt zich tot mij. ‘Op de markt kunt ge geen biecht spreken. Ge moogt mee naar mijn kamer.’

Onze stappen klinken hol in de gangen.

Tientallen deuren passeren we. Ze bevinden zich naast elkaar in lange gangen van drie verdiepingen hoog. Boven

mijn hoofd zie ik metalen bruggen, waarop telkens een bewaker vanop een verhoog neerkijkt.

Het lijkt een gigantische machinekamer. De hele tijd klinkt het lawaai van ratelende hekken en rammelende grendels.

In een kleine maar gerieflijke kamer zit ik tegenover de aalmoezenier. Het ruikt fris en schoon. Zou ik ondertussen al net zo hard stinken als mijn celgenoten?

Ik strijk over het donkere hout van de tafel, massief mahoniehout. Zulke tafels maken we niet in de fabriek, dat is te duur. We werken met goedkopere houtsoorten en beleggen ze met fineer. Het ziet er haast hetzelfde uit, maar in prijs scheelt het een heel pak.

Ik tast onder het tafelblad. Geen vijzen of nagels, volgens de regels van de kunst in elkaar gezet met een zwaluwstaartverbinding.

‘Rookt ge?’ De aalmoezenier houdt me een pakje sigaretten voor. ‘Op uw leeftijd hier zitten, dat gebeurt ook niet dikwijls.’ Hij wrijft met zijn hand over zijn kin. ‘Bidt ge regelmatig?’

Hoe moest ik bidden met die drie kerels in mijn cel? En mijn hoofd staat ook niet naar bidden. God kan niet veel voor mij doen. Mijn problemen zal ik zelf moeten oplossen.

‘Ik zal ervoor zorgen dat ge de heilige mis kunt bijwonen.’

Thuis ging ik elke zondagochtend naar de vroegmis. Langs de dijk in het ochtendlicht, met Tari aan mijn zijde. Ze was

verzot op onze wandelingen langs het water, dan stak ze haar snuit in de lucht en kwispelde ze met haar staart. Tijdens de mis wachtte ze op het kerkplein.

Octavie ging nooit mee naar de vroegmis. Ik liet haar in ons warme bed liggen, zolang ze er maar voor zorgde dat de kachel brandde wanneer ik thuiskwam. Ik zie haar daar weer staan, de haren nog in de war, haar gebloemde schort voorgebonden. De geur van spek en eieren vulde de ruimte en de kinderen schoven bij aan tafel. En koffie, echte koffie, niet dat bittere afkooksel dat ze hier serveren.

‘De communie kan ik in de kapel niet geven vanwege de veiligheidsreglementen. Als ge wilt, kan ik u die hier geven.’

Of ik de communie kan krijgen, is op dit moment wel het laatste van mijn zorgen.

‘Zoudt u mij met iets kunnen helpen, eerwaarde?’

‘Vraag maar, beste.’

‘Ik wil graag een cel alleen. Mijn celgenoten zijn van een ander slag dan ik.’

‘Ge zit nochtans in goed gezelschap bij die heren van de gazet. Alleen die jongere kerel, Gerard, die is van boerse komaf. Een wat miserabel figuur, heel antiklerikaal geworden sinds hij hier zit. Ach ja, de jongen heeft zijn afkomst niet mee.’

‘Van elzenhout kunt ge geen eiken spaanders maken.’

‘Ge wilt dus een kamer voor u alleen.’

‘Een kamer’, alsof de cellen waarin ze ons steken kamers zijn.

‘Op mijn leeftijd verlangt ge naar wat meer rust, eerwaarde. En mijn celgenoten zijn alle drie nog jong; die Gerard is amper negentien jaar oud. Ik zou zijn grootvader kunnen zijn.’

‘Ik zal zien wat ik kan doen. Ge moet het ook aan de cipers vragen. Aan een van de echte, niet aan een van die gewezen weerstanders.’

Het verschil tussen de oude garde cipers en de nieuwe, die uit het verzet kwamen, had Ernest me al uitgelegd. De oudere garde was milder, de nieuwelingen waren onvoorspelbaar.

De aalmoezenier biedt me nog een sigaret aan, het zijn Amerikaanse.

‘Er zijn ook andere gunsten te verkrijgen,’ zegt hij. Hij leunt voorover op de tafel. ‘In ruil voor een kleine gift aan de kapel, welteverstaan.’

‘Dat versta ik, eerwaarde.’

‘Uw celgenoten zullen u wegwijs maken in de tarieven.’

Hardhout

Mijn buik staat hard en gespannen.

De ranzige toiletemmer heb ik enkel nog maar gebruikt om te plassen.

Het is beschamend om achter een scherm met drie vreemde mannen vlakbij uw behoefte te moeten doen.

Ik houd het dus op, al zal ik uiteindelijk toch moeten gaan.

Toen ik nog in Antwerpen woonde, ben ik honderden keren voorbij het gevang gelopen. Wat er achter de muren gebeurde, vroeg ik mij nooit af.

Ik ken feitelijk slechts één persoon die hier ooit binnen is geweest. Germaine Vernimmen, de gemeentesecretaresse van Burcht. Zij zat aan het einde van de oorlog twee maanden opgesloten in de vrouwen vleugel.

Germaine. We hebben mekaar altijd geholpen. Misschien kan zij mij hieruit krijgen. Zij stond aan de goede kant.

‘Préau!’ roept een cipier door de gang.

‘We mogen naar de binnenkoer, we worden gelucht,’ zegt Ernest.

‘Hebt ge sigaretten?’ vraagt Maurice.

Niks heb ik op zak. Ze hebben me alles afgenomen.
'Ik zal er u lenen. Ge kunt er morgen in de kantine kopen.'
Achter elkaar slenteren we door de gangen naar een koer,
ingesloten tussen de gevangenisgevels.

Frisse lucht, eindelijk.

Er staat een cipier klaar met een brandende fakkel van
gedraaid papier. Die driftkop weer. Een voor een steken de
gevangenen bij hem hun sigaret aan. Wanneer het mijn beurt
is en ik mijn sigaret klaarhoud, steekt hij de fakkel achter
zijn rug.

'Profiteurs gelijk gij, die moeten hun vuur maar kopen.'
Zeveraar.

'Of ge kunt uw sigaret proberen aan te lopen. Als ge rap
genoeg loopt, lukt dat misschien wel.'

Hij grijnst.

Ik stap hem voorbij.

Zijn vuur kan me gestolen worden. Maar ik wil wel mijn
sigaret roken.

Achter de andere gevangenen aan stap ik mijn rondjes op
de koer.

Potsierlijk. We lijken wel honden in een tredmolen.

Ik zie geen bekende gezichten. Hier zitten vooral jonge
gasten.

Ik snuif de geur van de sigarettenrook van de kerel voor
mij op.

'Ouwe, gij moogt ook hier komen staan,' roept een van
de cipers in het midden van de koer en hij wenkt me.

Rond hem staan oudere mannen, sommige kromgetrokken en haast kreupel. Zij moeten niet rondlopen, maar mogen daar in het midden hun sigaret roken.

Ik ga bij de oude mannen staan. Een van hen geeft me zijn sigaret, zodat ik de mijne kan aansteken.

Ik loer naar de driftkop, die nog altijd met zijn fakkel aan de andere kant van de koer staat. Hij negeert mijn blikken.

‘We gaan u eens wat laten zien,’ fluistert Ernest wanneer we terug naar onze cel gaan.

Zodra de deur achter ons toeslaat, schieten mijn celgenoten in actie. Ernest tovert het stompje van zijn nog brandende sigaret tevoorschijn. Gerard neemt een zakdoek die onder zijn strozak verstopt zat. Hij steekt hem in brand en laat hem verkolen. De assen stopt hij in een klein blikje. Dan draait Maurice onze tafel om en haalt een vuursteentje uit de poot. Met een geslepen metalen pin strijkt hij over het steentje. Een vuurvlam springt op de assen in het blik. Ze beginnen te gloeien, een warme rode gloed.

‘En voilà, onze *amadou*.’

Ernest steekt een sigaret aan en inhaleert met diepe teugen. Hoewel hij de rook naar het getraliede raam blaast, vult de cel zich met een dichte mist.

‘Gaan ze dat niet ruiken?’ vraag ik.

‘Ze knijpen wel een oogske dicht,’ zegt Ernest. ‘Zeker nu gij hier zit.’

Ook Maurice en Gerard steken hun sigaret aan met het vuur.

‘Hier,’ zegt Maurice en hij leent me nog een sigaret.

‘Ge moet lucifers vragen aan uw vrouw,’ zegt hij. ‘Ze moet die verstoppen in uw wasgoed, in de naden stikken. En vuursteentjes, dat ook.’

Zijn het de sigaretten die voor een andere sfeer zorgen?

Voor het eerst voel ik me wat meer op mijn gemak. Misschien lukt het ons wel om de komende weken in peis en vree door te komen in deze kleine ruimte.

Maurice begint over de IJzertoren.

‘Volgens mij zijn het de franskiljons geweest,’ zegt hij.

‘Volgens mij mannen met een militaire opleiding,’ zegt Ernest.

Ze speculeren erop los over wie de toren vorige week heeft opgeblazen. Ik probeer hun gesprek te volgen, maar ik heb andere dingen aan mijn hoofd.

Sinds ik hier zit, vraag ik me gedurig af hoe het met mijn meubelfabriek zou zijn. Mensen die geen eigen zaak hebben, weten niet wat dat is. Die trekken na hun uren de deur toe, maar dan begint het net. Een eigen zaak, die zit de ganse tijd in uw hoofd.

Thuis kon ik soms ’s nachts niet tot rust komen. Dan ging ik naar beneden, rookte een sigaret en overzag de dag. Hoeveel ladingen hout nog moesten binnenkomen, hoe het met de ontwerpen voor de nieuwe meubelmodellen stond, of alle bestellingen op tijd klaar zouden zijn. Of ik peinsde aan al dat jong werkvolk dat in de werkhuizen rondliep, sommigen

te onstuimig om te weten hoe gevaarlijk de machines waren waarmee ze werkten.

Als ge uw eigen baas zijt, moet ge op een hoger niveau denken. Ge moet weten waar ge staat, waar ge naartoe wilt en vooral hoe ge daar gaat geraken. Soms zat mijn kop vol zorgen, soms was ik content met hoe het ging. De fabriek was mijn verantwoordelijkheid, ik moest zorgen dat ze bleef draaien. Ik had ze helemaal zelf opgebouwd. Ik heb niks cadeau gekregen in het leven en ik weet dat ge gemakkelijk alles kunt kwijtgeraken.

Mijn vader stierf toen ik zeven jaar oud was aan tuberculose en mijn moeder volgde zes jaar later. Ze stuwte op een ochtend zomaar in elkaar, een hersenberoerte. Op mijn dertien jaar was ik wees en moest ik mijn plan trekken. Mijn broers en zusters waren er wel. Enfin, wij waren er voor mekaar. Toch moest ik mijn plan trekken. En dat heb ik gedaan.

In onze straat woonde een meubelmaker. Urenlang kon ik in zijn deurgat blijven staan. Dan keek ik naar hoe hij hout veranderde in tafels en stoelen, soms in een buffetkast versierd met houtsnijwerk. Na de dood van mijn moeder ben ik bij hem in de leer gegaan.

Hij leerde me dat ik op de geur van het hout moest letten. Rook het kruidig, rokerig of naar natte bladeren? Ik leerde het onderscheid te maken tussen het hardhout van bomen die traag en langzaam groeien, en het zachte hout van snelle groeiers. Al snel kon ik het hout lezen en herkende ik de open nerven van notenhout, het gladde oppervlak van het bleke

glimmende esdoornhout en de geur van kersenhout. Hij heeft me zo veel geleerd, die man. Hij is ook degene die me heeft getoond hoe een zwaluwstaartverbinding werkt.

Een zwaluwstaartverbinding. Telkens als ik dat woord hoor, moet ik denken aan mijn zus Regina. Toen ik tien jaar oud was, lag ze te creperen in bed. Nooit zal ik het geluid vergeten dat ze maakte wanneer ze naar lucht hapte. Scherp, gierend. Ze had de kroep, zei de dokter. Regina lag in hetzelfde bed waar mijn vader tijdens zijn laatste weken naar adem had liggen snakken. Ze was de liefste van al mijn zussen en broers.

De buurvrouw zei dat we een zwaluwnestje, gekookt in melk, om haar nek moesten hangen.

‘Gaat gij een nest zoeken,’ zei mijn moeder.

Met een krop in mijn keel ben ik toen thuis vertrokken. Of ik een zwaluwnest gevonden heb, weet ik gek genoeg niet meer. Toen ik ’s avonds thuiskwam, was Regina dood.

Een zwaluwstaartverbinding. Honderden keren had ik de meubelmaker en de eerste knecht er een zien maken, maar toen ik het voor de eerste keer zelf moest doen, twijfelde ik. Hoe moest ik eraan beginnen?

Ik herpakte me, kreeg mijn bevende handen onder controle en tekende de staarten van de verbinding met een stompje potlood op de kops kant van de plank. Ik mat zo precies mogelijk met mijn kruishout, een millimeter te veel of te weinig en de planken zouden niet in elkaar passen. Ik zaagde de staarten uit en werkte ze verder af met een scherp geslepen beitel. Daarna volgden de huizen voor de staarten.

Ook die tekende ik af en zaagde ik uit. Ik probeerde ze passend te maken met mijn beitel. Toen ik de planken in elkaar schoof, vloekte ik. De huizen waren te krap, de staarten pasten er niet in.

‘Van twee dingen één maken, dat is nooit gemakkelijk,’ zei mijn leermeester.

Beitelen, passen, opnieuw wat weghakken, passen, weer beitelen, passen en vloeken wanneer ik te veel hout had weggehakt. Uiteindelijk lukte het me de planken naadloos in elkaar te laten schuiven.

‘Van Pelt, meekomen, doktersbezoek!’

Ik schrik op uit mijn gedachten.

‘Ik heb niet de hele dag, komaan.’

Moeizaam kom ik recht van mijn strozak en volg de cipier door de donkere gangen. Het is een iets oudere kerel, die met een rustige maar stevige pas verder beent.

‘Meneer?’

De cipier draait zich om. ‘Ja?’

‘Zou ik een cel alleen kunnen krijgen?’

‘Economiekers zien ze niet graag komen, we weten dat wel.’ Hij klopt me op de schouder. ‘Ik zie u wel graag, als ge snapt wat ik bedoel. Ik zal zien wat ik voor u kan doen. En nu in de gang wachten op meneer dokter.’

Samen met vijf anderen sta ik tegen de muur in de gang. De consultaties bij de dokter hebben een stevig tempo, elke vijf minuten komt er een gevangene buiten en mag de volgende naar binnen.